

Maktablarda inklyuziv ta'lim o'qitishning samaradorligi va inklyuziv maktab muammolari

Zulhumor Xakimovna Xakimova
Toshkent xalqaro kimyo universiteti

Annonatsiya: Ushbu maqola orqali ta'lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish, o'qitish metodlarini takomillashtirish, imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilashga doir huquqiy asoslar hamda inklyuziv ta'lim muhitini yaratishning o'ziga xos tomonlari haqidagi ijtimoiy manbalarga ega bo'lish mumkin.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, uzluksiz ta'lim tizimi, rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar, rehabilitatsiya, ijtimoiy yordam

The effectiveness of inclusive education in schools and the problems of inclusive schools

Zulhumor Khakimovna Khakimova
Tashkent International University of Chemistry

Abstract: Individualization of the educational process through this article step by step implementation of principles, improvement of teaching methods, it is possible to have social resources about the legal basis for improving the quality of educational services for children with disabilities and the specific aspects of creating an inclusive educational environment.

Keywords: inclusive education, continuous education system, children with developmental problems, rehabilitation, social assistance

KIRISH:

O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunida keltirilgan "jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bola" va "nogiron bola" tushunchalari huquqiy va ilmiy jihatdan farqlangan. Ushbu tushunchalarni ilmiy tahlil qilishda ularning asosiy elementlari, farqlovchi jihatlari va o'zaro bog'liqligini ko'rib chiqish muhimdir.

"Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bola" xususiyatlari:

Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) va/yoki ruhiy nuqsonlarga ega. Ushbu nuqsonlar nogironlikni belgilash uchun yetarli emas.

"Nogiron bola" Xususiyatlari:

Jismoniy, aqliy, sensor va/yoki ruhiy nuqsonlar mavjud.

Turmush faoliyati cheklangan bo'lib, bu holat uning kundalik hayoti, o'qishi va ijtimoiy hayotda ishtirok etishiga to'sqinlik qiladi.

Qonunda belgilangan tartibda rasmiy nogironlik maqomini olgan va ijtimoiy yordam va himoyaga muhtoj.

Mezon	Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bola	Nogiron bola
Nuqson darajasi	Nogironlik uchun yetarli emas	Turmush faoliyatini cheklovchi darajada
Turmush faoliyati	Asosan mustaqil, cheklovlar minimal	Cheklangan, maxsus yordam talab etadi
Huquqiy maqom	Rasmiy nogironlik maqomi yo'q	Qonuniy tarzda nogiron deb topilgan
Davlat yordami va himoyasi	Umumiy yordam (ta'lim, maslahat)	Ijtimoiy yordam, reabilitatsiya va maxsus xizmatlar

Qonunga muvofiq nogiron bolalarning tibbiy-ijtimoiy yordam va bilim olishga bo'lgan huquqlari kafolatlangan bo'lib, tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyaning tavsiyasi asosida hamda ota-onalar xohish-istagiga ko'ra umumta'lim yoki ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi turini tanlash huquqiga ega [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yilning 1 dekabrda "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi PF-5270-sonli farmonida Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarga muvofiq, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan ishlarning samarali yechimlari nazarda tutilgan.

Inklyuziv ta'lim - bu har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olgan holda, barcha bolalarning birgalikda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlaydigan ta'lim modelidir. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi - bolalar orasidagi tenglikni ta'minlash, ta'limni barcha uchun mavjud qilish va har bir o'quvchining potensialini to'liq ochishga yordam berishdir. Maktablarda inklyuziv ta'limning samaradorligi hamda bu jarayonda yuzaga keladigan muammolarni tahlil qilish, ta'lim tizimidagi muhim masalalardan biridir.[2]

Inklyuziv ta'lim samaradorligini ta'minlovchi shart-sharoitlar majmuasi Inklyuziv ta'lim samaradorligini belgilovchi shart-sharoitlar majmuasi orasida integrativ ta'limni tashkil etishning innovatsion modellarini ishlab chiqish, shuningdek, ta'lim jarayonini tashkil etishning yangi shakllari va usullarini izlash hamda sinovdan o'tkazish alohida ahamiyat kasb etadi.

Inklyuziv ta'lim nogironligi bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim muhitiga integratsiya qilish orqali ularning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim jarayonini tashkil etishga qaratiladi. Bu jarayon quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- Sinf xonalarini barcha bolalarning ehtiyojlarini qondirish uchun qayta moslashtirish va jihozlash;

- Bolaning rivojlanishidagi og‘ish turiga qarab zarur o‘quv qo‘llanmalarini ishlab chiqish;

- Bo‘lajak o‘qituvchilarning psixologik va uslubiy tayyorgarligini ta‘minlash.

Integrativ ta‘limning afzalliklari ilg‘or pedagogik hamjamiyat normal va alohida ta‘lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni birgalikda o‘qitishning quyidagi afzalliklarini alohida ta‘kidlaydi:

Ta‘limga keng qamrovli yondashuv:

- Rivojlanishdan ortda qolgan bolalar uchun ta‘lim imkoniyatlarini kengaytirish, chunki maxsus muassasalar soni cheklangan.

Oila ta‘lim salohiyatidan foydalanish:

- Yopiq maktab-internatlarda o‘qitish natijasida istisno qilinadigan oila ta‘lim salohiyatidan to‘liq foydalanish imkoniyati.

Ijtimoiy integratsiya:

- Alohida ehtiyojga ega bo‘lgan bolalarda o‘qishni tugatgandan so‘ng tashqi dunyo bilan aloqalar va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Sog‘lom bolalarda ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni rivojlantirish:

- Sinfdoshlarning jismoniy va aqliy nuqsonlariga bag‘rikenglikni shakllantirish.

- O‘zaro yordam tuyg‘usini va hamkorlikka intilishni rivojlantirish.

- Ichki ma‘naviy dunyoni boyitish va muloqot ko‘nikmalarini takomillashtirish.

Inklyuziv ta‘lim jarayonida pedagogik malaka oshirish

- Maxsus pedagogik usullar va uslublarni ommalashtirish: Rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarni o‘qitishda qo‘llaniladigan maxsus va yuqori samarali metodlarni keng joriy qilish.

- O‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi sifatini oshirish:

- Rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni o‘qitishning o‘ziga xos texnologiyalarini o‘zlashtirish orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish.

- Innovatsion o‘qitish texnologiyalarini tatbiq qilish va amaliyotga joriy etish.

Shunday qilib, “inklyuziv ta‘lim” atamasi ta‘lim tizimi va nogironlarning jamiyatdagi o‘rniga zamonaviy yondashuvni aks ettiradi [3. B. 6].

Inklyuziv ta‘limning samaradorligi, uning barcha o‘quvchilar uchun imkoniyatlarni tenglashtirish, ularni individual ehtiyojlariga mos ravishda rivojlantirish kabi ko‘plab jihatlari orqali baholanadi. Bu jarayonning asosiy afzalliklari quyidagilar:

1. Tenglik va Adolat: Inklyuziv ta‘lim, har bir o‘quvchining ehtiyojlariga qarab, ta‘limda teng imkoniyatlar yaratadi. Bu, nafaqat jismoniy va aqliy imkoniyatlari

cheklangan bolalarga, balki ijtimoiy jihatdan kam ta'minlangan o'quvchilarga ham taalluqlidir.

2. O'quvchilarning O'ziga Xos Ehtiyojlarini Qondirish: Inklyuziv ta'lim, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlab, ularga mos ta'lim yondashuvlarini joriy etadi. Bu, o'quvchilarning o'z-o'zini anglashiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga va akademik muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.[4]

3. Ijtimoiy Integratsiya: Inklyuziv ta'lim o'quvchilarni birlashtiradi va ijtimoiy integratsiyani rivojlantiradi. Bu, turli ijtimoiy va madaniy guruhlardan bo'lgan o'quvchilarning bir-biri bilan muloqot qilishini ta'minlaydi va jamiyatda tenglik va hamjihatlikni rivojlantiradi.

4. Kengaytirilgan Yondashuvlar: O'qituvchilar inklyuziv muhitda dars o'tish uchun turli pedagogik metodlarni qo'llashadi, bu esa o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va bilim olishni yanada qiziqarli qiladi.

Inklyuziv Maktab Muammolari

Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun bir qator muammolarni hal qilish kerak bo'ladi. Bu muammolar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Resurslar Yetishmasligi: Inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun maktablar yetarli miqdorda resurslarga ega bo'lishi kerak. Bu resurslar nafaqat moliyaviy, balki inson resurslari, o'qituvchilarning malakasi va maxsus jihozlar bilan bog'liq. Aqliy yoki jismoniy imkoniyati cheklangan bolalar uchun maxsus materiallar, texnologiyalar va o'qituvchilarning malakali tayyorligi zarur.[5]

O'qituvchilarning Tayyorlanmaganligi: Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchilar o'z malakalarini doimiy ravishda yangilab turishlari kerak. Ularning individual ehtiyojlarga mos ta'lim metodlarini qo'llashda tajribasizligi yoki yetarlicha tayyorlanmaganligi samaradorlikni pasaytirishi mumkin.

Ta'limda Individualizatsiya: Har bir o'quvchining ehtiyojlari va qobiliyatlari boshqacha bo'lishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchilar ta'lim jarayonida individual yondashuvlarni amalga oshirishda qiynalishadi. Bu, ayniqsa, bir vaqtning o'zida bir nechta o'quvchiga moslashtirilgan yondashuvlarni taqdim etishda qiyinchiliklarga olib keladi.

Ota-Onalar va Jamiyatning Qo'llab-Quvvatlashi: Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirishda ota-onalar va jamiyatning roli katta. Agar ota-onalar yoki jamiyat inklyuziv ta'limni to'g'ri tushunmasalar yoki qo'llab-quvvatlamasalar, bu ta'lim jarayonini qiyinlashtiradi.

Fizikaviy Infratuzilma: Ko'plab maktablar hali ham inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mos infratuzilma bilan ta'minlanmagan. Jismoniy imkoniyati cheklangan bolalar uchun o'quv xonalarini va maktabni moslashtirish talab etiladi, bu esa ko'plab maktablarda juda qiyin bo'lishi mumkin.[5]

Xulosa:

Maktablarda inklyuziv ta'limni joriy etish - ta'lim tizimining rivojlanishiga, jamiyatda tenglik va adolatning kuchayishiga katta hissa qo'shadi. Ammo, uning samarali amalga oshirilishi uchun bir qator muammolarni hal qilish zarur. Bu muammolarni bartaraf etish uchun ta'lim sohasidagi barcha qatnashchilar - o'qituvchilar, ota-onalar, maktablar va jamiyat birgalikda ishlashlari kerak. Faqat shunda inklyuziv ta'limning haqiqiy samarasini ko'rish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Ta'lim hamma uchun milliy dasturini joriy qilish masalalari" mavzusidagi ilmiyamaliy
2. konferensiya materiallari. Toshkent-2005 yil.
3. R.Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim (Halqaro va milliy tajribalar)" T.,2011
4. Sadirdinova, V. M. (2023). FEATURES OF THE FORMATION OF IMITATION OF SPEECH IN CHILDREN WITH ALALIA SPEECH DEFECTS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(12), 1001-1004.
5. KHURSHIDAKHAN, R., & ZUKHRA, S. (2024). The Essence Of Using Innovative Methods In The Educational Process. *American Journal of Advanced Scientific Research*, 1(8), 303-307.
6. Vokhobova Munira Munajat Pòlatova Azamatovna. Alalia as dysontogenesis of speech development. *Galaxy international interdisciplinary research journal (giirj)*
7. Sadirdinova, Vokhobova Munirakhan. "CORRECTIVE PEDOGOGICAL WORK CARRIED OUT IN STUTTERING CHILDREN." *Open Access Repository* 9.12 (2023): 372-375.
8. Sadirdinova, Vokhobova Munirakhan. "features of the formation of imitation of speech in children with alalia speech defects." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 1001-1004.
9. Sadirdinova, Voxobova Muniraxon. "Autizm kelib chiqish sabablari va davolash yo'llari." *tadqiqotlar. UZ* 48.2 (2024): 7-10.
10. Munira, Voxidova, and Qosimova Marhabo. "Ovoz kamchiliklarining uchrashi va ularni bartaraf etishning pedagogik asoslari." *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi* 15.1 (2024): 29-32.
11. SADIRDINOVNA, VOKHOBOVA MUNIRAKHAN. "Ways and methods of speech formation of children with alaliya speech defects." *Confrencea* 3.03 (2023): 231-235.
12. Sadirdinova, Vokhobova Munira. "Formation of speech imitation in children with severe degree of motor alalia." *Open Access Repository* 4.2 (2023): 316-320.

13. Munira, Voxobova, and Mirrahimova Xonzodabegim Sodiqjonovna. "Bolalarda yuvinel revmatoid artrit kasalligining kelib chiqishi hamda uning oldini olish choralari." *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi* 15.1 (2024): 33-35.

14. Vaxobova, Muxtabar. "O'smirlarning ota-onalari bilan munosabatlaridagi muammolar." *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании* 4.2 (2024): 53-57

15. Kamolova, A. (2022). The Scientific and Theoretical Foundations of Studying the Sources of Popular Pedagogy in Educating the Younger Generation. *Science and Education" Scientific Journal/Impact Factor*, 3, 590-592.

16. Kamolova, A. (2022). The Scientific and Theoretical Foundations of Studying the Sources of Popular Pedagogy in Educating the Younger Generation. *Science and Education" Scientific Journal/Impact Factor*, 3, 590-592.